

DAVID GINARD I FÉRON

Treballadors, sindicalistes i clandestins

HISTÒRIES ORALS DE REPÚBLICA,
GUERRA I RESISTÈNCIA

VOLUM III

EDICIONS **DOCUMENTA** BALEAR

2018

NOTA INTRODUCTÒRIA

El volum que el lector té a les mans és el tercer lliurament d'un aplec de testimonis orals d'antics militants i simpatitzants de les organitzacions obreres de les Illes Balears que actuaren entorn del període històric 1930-1950. Aquestes entrevistes foren enregistrades sobretot entre 1989 i 1992 i s'inserien en el marc d'una recerca global sobre el món treballador a l'arxipèlag que combinava fonts bibliogràfiques, arxivístiques, hemerogràfiques i orals. En una primera fase de recollida de material es prioritzà el treball amb aquestes darreres per una raó òbvia: s'acostava el final del cicle vital de la generació dels joves del decenni dels trenta i semblava particularment peremptori recuperar les seves darreres paraules abans que s'apagassin per complet. El marc geogràfic objecte d'estudi accentuava, a més a més, aquesta urgència: atès el lamentable estat de la documentació escrita balear sobre el període, el recurs al testimoni dels supervivents constituïa la única font disponible que permetia aclarir determinats episodis clau.

En efecte, al final del decenni dels vuitanta la bibliografia balear sobre la temàtica obrera era encara força limitada, sobretot pel que es referia als períodes 1931-36 i 1939-48. Fonamentalment, s'havien traçat els trets característics entorn del moviment obrer de preguerra i les execucions practicades pel bàndol *nacional* a la Mallorca bèl·lica, però persistien monumentals llacunes sobre la resta de les illes, sobre els mecanismes repressius complementaris, i sobre l'activisme esquerrà balear en la zona republicana, en la clandestinitat antifranquista i en l'exili posterior a 1939. Pel que feia a les fonts d'arxiu, les condicions per accedir-hi eren llavors singularment restrictives. D'un costat, en el període franquista i en l'anomenada transició democràtica havia tingut lloc una massiva expurgació de la documentació generada pel moviment obrer i pels organismes repressius de la dictadura. D'un altre, bona part dels

fons salvats de la destrucció estaven encara pendents d'ordenació i catalogació. La situació de la premsa de República, Guerra i postguerra era una mica millor, però per al cas de Mallorca el valor informatiu d'aquesta font era poc rellevant més enllà de 1936. D'aquí, en definitiva, l'opció presa aleshores d'atorgar una certa preferència a la localització i l'enregistrament del major nombre possible de darrers testimonis de la generació que havia viscut en edat adulta el conflicte armat de 1936-39.

A mesura que s'establiren els contactes, hom pogué constatar que el col·lectiu de persones susceptibles d'aportar informació era força més extens del previst. En alguns casos concrets, fins i tot fou possible contactar encara amb activistes d'esquerres que havien exercit posicions de lideratge polític i sindical durant la República i la guerra. No obstant això, lògicament, la pràctica totalitat dels entrevistats eren antics militants de base. Aquesta circumstància, lluny de constituir un inconvenient, va contribuir a reforçar l'enfocament d'història social –allunyat de la història política tradicional– amb el qual es va projectar el treball. Per descomptat, els materials recollits no foren més que una mínima fracció dels que es podrien haver obtingut si s'hagués disposat del temps, mitjans i experiència ideals.

Com ja es va indicar en la presentació del primer volum d'aquest aplec, el model usat per a la realització de les entrevistes fou el de qüestionari semiestructurat de final obert. En aquest sentit, el recurs simultani a la investigació arxivística i hemerogràfica va resultar d'una gran utilitat, tant per localitzar possibles entrevistats com per dissenyar qüestionaris específics per a cada testimoni, en els quals es combinaven preguntes més generals amb d'altres centrades en detalls molt concrets. Com és habitual, aquesta fórmula va propiciar que en les converses apareguessin un cert nombre de qüestions que, en principi, no formaven part del nostre interès prioritari però que potser podien tenir algun valor documental per a futures exploracions. En definitiva, es pogueren confirmar les potencialitats del «mètode oral» a l'hora d'obtenir informació sobre problemes històrics molt diversos, com ara les peripècies vitals dels militants que lluitaren en la clandestinitat, els processos familiars o laborals que els

conduïren a adscriure's a una determinada cultura política, les formes més invisibilitats de la repressió política o les condicions de treball en el període posterior a la Guerra Civil.

Per diverses circumstàncies, en els llibres i articles derivats de la recerca que es publicaren en el decenni dels noranta els testimonis orals restaren relegats a unes poques paraules recloses gairebé sempre a les notes a peu de pàgina. Passat el primer decenni del segle XXI, hom considerà oportú emprendre un projecte d'edició del conjunt de materials orals emmagatzemats, tot alterant la jerarquia tradicional: les històries de vida presidirien el relat mentre que la resta de fonts exercirien una funció complementària. L'objectiu, tot plegat, era el de proporcionar un petit corpus de testimonis directes sobre la història obrera balear en els decennis centrals del segle XX, però també contribuir modestament al debat metodològic entorn de l'ús de l'evidència oral en Història Contemporània. Atesa l'amplitud del material recollit, l'edició es va plantejar finalment en tres volums, els dos primers ja publicats el 2012 i el 2014, respectivament.

En les planes següents, s'aborda la transcripció i comentari crític del darrer bloc de testimonis, constituït en aquesta ocasió per quaranta-quatre entrevistes. Les qüestions tractades inclouen un ample ventall al·lusiu al període de República, Guerra, exili i resistència. A manera d'exemple es poden esmentar: l'educació al període republicà, la conflictivitat social durant la primavera de 1936, l'expedició mallorquina a l'Olimpíada Popular, el desembarcament republicà a Portocristo, els bombardejos governamentals i franquistes, la repressió contra els maçons i els esperantistes, els batallons de treballadors i els camps de concentració, l'actuació de les joventuts socialistes i llibertàries a la Menorca republicana, l'exili a França, Veneçuela i Algèria, l'activisme polític i cultural de la postguerra, la vida quotidiana de les famílies dels vençuts... Tot i que el marc geogràfic preferent són les Illes Balears, s'hi incorporen materials referits a l'actuació política a la Península o a l'estranger de personatges històrics vinculats puntualment a l'arxipèlag com Alberto Bayo, Matilde Landa i Heriberto Quiñones. També hi ha espai per a la transcripció dels records d'algun testimoni que aporta informació

sobre la repressió política contra el moviment obrer des de l'òptica del bàndol vencedor. Els criteris de reproducció escrita del material gravat han estat els mateixos que en els dos anteriors lliuraments. Així, s'ha optat per una transcripció pròxima a la literalitat, encara que procurant establir una certa normalització ortogràfica i lèxica. Finalment, s'estableixen unes conclusions globals on es plantegen una quinzena de qüestions que es consideren claus respecte a la categorització de la història social i política de l'obrerisme balear en el període objecte d'estudi.

Tan sols resta agrair novament als informants –la gran majoria dels quals, malauradament ja desapareguts– per la generositat amb què compartiren els seus records i, sobretot, desitjar que la transcripció i articulació temàtica de les converses no hagi desvirtuat el sentit real de les seves paraules.

Palma, 1 de juliol de 2018